

M. Victòria Lovaina

LES DONES MORTES

Premi Literari Sebastià Juan Arbó 2024

Notes de Color — 129

LES DONES MORTES

M. VICTÒRIA LOVAINA

PREMI SEBASTIÀ JUAN ARBÓ 2024

□■ Cossetània

Editat amb la col·laboració de:

Ajuntament
de la Ràpita

Primera edició: març del 2025

© del text: M. Victòria Lovaina Ruiz

© d'aquesta edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977602591
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-478-4

DL T 17-2025

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Als meus pares,
que em van donar la vida i el món.

E LUCEVAN LE STELLE

*E lucevan le stelle
ed olezzava la terra
stridea l'uscio dell'orto
e un passo sfiorava la rena.
Entrava ella, fragrante,
mi cadea fra le braccia.
Oh! Dolci baci,
o languide carezze,
mentr'io fremente
le belle forme disciogliea dai veli!
Svanì per sempre il sogno mio d'amore.
L'ora è fuggita.
E muoio disperato!
E muoio disperato!
E non ho amato mai tanto la vita!...
Tanto la vita!*

«Adeu a la vida»
Ària romança per a tenor
de l'òpera *Tosca*,
Giacomo PUCCINI

NOU MÓN

Madrona..., em deien Madrona, la dona amb qui parlen els esperits. Avui tinc encomanada la feina d'endur-me l'ànima de Felicitat a un nou món. Felicitat és la dona que jau al llit acompanyada per la meua filla Tuietes, que en té cura des de fa uns quants anys. El fet no està previst fins que no siguin les vuit toques del vespre d'aquest dijous de mitjan novembre de 1989, el temps dels vius, a la ciutat de Barcelona. El destí és aquest i no puc contradir-lo; així està previst i així serà. I, mentre arriba l'hora assenyalada, la vida de Felicitat s'anirà descobrint de mica en mica, com si formés part de les pàgines esgrogueïdes d'un llibre antic. La seva vida, la vida dels seus i de tots aquells que han coincidit en el seu pas per aquest món i li han alleugerit les passes o bé les hi han entorpit. La meua vida també s'hi deixarà veure, perquè, quan vaig conèixer Felicitat, la seva mirada em va tocar alguna fibra del cor i ja no me'n vaig poder deslliurar, ni tan sols després de morta.

La dona està a punt d'iniciar el darrer viatge i la meua filla li ha posat la bossa de cendres sota el coixí per tal d'aplanar el moment. Quan jo me l'endugui, el traspàs serà planer, només el darrer pas de la vida. A la Tuietes sempre li va semblar un misteri inexplicable l'origen i el poder de la bossa de cendres, i això que jo li ho havia explicat tot, igual que abans ho havia fet la meua mare Meravelles, ara ja tan llunyana i tan propera a la vegada, perquè compartim la mateixa dimensió feta d'energies i sentiments volàtils.

Les cendres venen del temps de la meva àvia Maria, quan aquell dia va anar a la Ciutadella. Em refereixo al segle XIX, un temps carregat de bullangues, de disturbis, de columnes de fum que s'alçaven al cel i que volien combatre les injustícies, però les injustícies tornaven a rebrotar com les males herbes. Tot plegat una amalgama de tragèdies i despropòsits. L'avi Benet va donar l'avís d'alarma. «Anem a la Ciutadella, anem-hi, que se'n prepara una de grossa!», va dir aquell matí.

I bona raó tenia, perquè la Ciutadella, el lloc on l'Estat borbònic executava els condemnats a mort, ja bullia d'alteració, hi havia una revolta de les fortes, milers de persones cridaven exaltades per la injustícia que s'estava a punt de cometre, la darrera, una més de tantes i que tenia tot l'aspecte d'una trivialitat, però que podia ser l'espurna que tot ho engegués a dida. Era un acte de fe, segons apuntaven els senyors de l'església.

«Agenolleu-vos!!!»

«A la merda!!!»

«Agenolleu-vos!!!»

«Fora la Inquisició, malparits!!!»

Unes veus atropellaven les altres i un batibull de crits creixien com l'escuma adobada amb el substrat d'una repressió que feia ja molts anys que durava, la repressió de les tropes de l'exèrcit, l'estat d'excepció durant més de seixanta anys, els afusellaments, l'explotació laboral i fiscal, el reclutament militar de l'Estat. I l'augment dels preus dels productes bàsics; el preu del menjar escanyava la població. I l'Església i el control social exercit fins al darrer extrem.

«Prou!!! Prou!!!»

Tot l'adob havia fet brollar la ràbia a les arrels de les multituds.

Ja tenien preparada la pira amb els llibres que havien de cremar: més de tres-cents exemplars entre els quals hi havia *El llibre dels esperits* i *El llibre de les mèdiums*, d'en Kardec, aquell filòsof i mestre que parlava dels esperits i de la persistència de l'ànima després de la mort. Tots els llibres traduïts al castellà, deien que hi havia també una sonata dictada pel mateix Mozart després de mort i una biografia de Joana d'Arc, també dictada després de morta. «Quines coses tan estranyes», es deia l'àvia Maria quan ho va saber. Amb mals ulls havia

vist tot això el bisbe Palau. Tan mal vist que havia organitzat aquell acte de fe, una cerimònia que la Inquisició havia establert el segle XVI.

Al davant hi era el notari per prendre acta, i el sacerdot i la creu, i els empleats i els agents de duanes. Les paraules del bisbe per damunt de tot: aquests són llibres contraris a la fe de l'Església catòlica. Paraules i més paraules que santificaven aquell moment.

Tot a punt. I la gent continuava arribant, d'aquí i d'allà, carregats d'una ràbia molt forta, alguns venien sense dormir, com l'avi Benet; les hores treballades no tenien aturador. I el capità Lagier i el llibreter Lachâtre, motors d'aquella importació de llibres i documents, s'ho miraven tot amb estupefacció, com si no fos possible.

«Hem pagat els impostos per poder entrar tot això a Barcelona», va dir l'un a l'altre. «Ho hem d'aturar.»

«Deixa, deixa que cremi, que el fum hi faci més que les lletres.»

«Ja n'hi ha prou, capellanots!!!»

«Cremeu el Concordat!!!»

Els crits arribaven de tot arreu i la Ciutadella es veia ben atapeïda, cada cop més. I aleshores va començar el foc i el fum es va alçar fins al cel. La bullanga estava servida. Ja veus, Tuietes, sempre les revoltes, sempre; els besavis, els avis, sempre igual. I així cal continuar per tirar endavant, encara que costi, encara que es vessi sang.

I quan va començar a créixer la flama es veu que a l'àvia Maria se li va enterbolir el seny, li va semblar veure el rostre d'un home apareixent d'entre les flames i va veure com se li acostava; era només una força, una energia que brollava de la columna de fum, però a ella li va semblar ben real. De cop va sentir que ella era el centre d'aquella multitud que havia anat a protestar per la crema dels llibres. Potser tot ho va fer el fum o el foc o l'aglomeració de gent. El cas és que l'esperit li va posar les mans a les espatlles i li va dir: «Tens els ulls com dos pous negres i profunds.» I ella el mirava sense veure'l. Fins que l'avi li va preguntar: «Amb qui parles, dona?» I ella va mirar-lo i li va respondre: «Amb el mestre.» L'home es va estranyar i només va arribar a dir: «A veure si tornaràs a tenir febre...» I aleshores ella es va acostar a la foguera i va agafar la cendra que encara cremava, grapat de cendra de la qual no va sentir cremor a la pell, sinó una

coïssor agradable, com una força que la feia rodolar i rodolar per camins imaginaris. I, aleshores, l'àvia va omplir-se les butxaques de les faldilles d'aquella cendra dels llibres cremats. Aquella tarda, a casa, va fer un petit sac de tela per dipositar-les, ben tancades, dins la calaixera de la seva habitació, tot esperant el moment. I ara és un d'aquests moments.

Ara ja només cal esperar que sigui l'hora, el moment final. Abans, però, anirem descobrint el passat d'aquesta dona que diuen Felicitat, els seus topants, les seves febleses, que són les febleses del món.

Em deien Madrona, la dona amb qui parlen els esperits.

I

Quan Felicitat Portellà desembarcà del Montevideo tenia sis anys i la pell amarada de salobre. La nena lluïa amb orgull els llaços negres pel dol de la seva àvia paterna, Milagritos Sepúlveda, i la pesada gàbia del Coronel tapada amb un drap de cotó de color blau cel que sempre va conservar com a patrimoni d'un passat carregat de llums. Sovint li ha rondat tot això pel cap: aquell viatge, el Coronel, el mar i la salabor. Encara ara, que la llum dels seus ulls està a punt de cloure's per sempre, les sensacions de tot allò encara formen part de la seva memòria.

El Coronel, el guacamai que li havia deixat en herència la seva àvia, arribava mig atordit per aquella travessia des de l'Havana fins a Barcelona. Vint-i-dos dies d'un trajecte que li havia descompost la dignitat; mai no l'havien vist tan alterat, amb aquells esgarips, amb aquells vòmits verdosos, amb aquelles paraules gruixudes. «Puuutes... repuuutes...», repetia la bèstia, i això que deien que l'animal tenia una educació escaient, perquè Milagritos Sepúlveda havia presumit d'haver allisonat el guacamai com si fos una criatura. L'au havia tingut un lloc destacat en aquella sala principal, lluminosa i ben airejada de l'ingeni. I, a més, la dona estava convençuda que l'ànima del seu difunt marit, el coronel Portellà, mort per unes febres antillanes, s'havia encabint dins el cos d'aquell guacamai, i aquest s'havia empeltat de les bondats del vell coronel. Ningú va ser capaç de contradir la dona, no pagava la pena, però només calia parar una mica l'orella per saber les influències del coronel Portellà en el llenguatge del guacamai, que, tot i ser limitat, ja apuntava maneres. Tan crítica va ser la situació de la bèstia durant la travessia que algun passatger va insinuar que l'animal anava carregat de rom. Algú altre fins i tot va tenir la gosadia d'adreçar-se a Felicitat demanant-li si l'animal patia de cap malaltia que pogués encomanar-se als humans. «Puuutes... repuuutes...», repetia el guacamai davant el passatger amb una mirada insidiosa. I l'home encara va tenir la indecència de dir que, en cas de defunció, llencés la bèstia a l'oceà; no fos cas que l'animal encomanés algun mal als passatgers, que mai se sap.

—De les bèsties de ploma, no t'è'n pots refiar —va afirmar aquell home tapant-se la boca per por d'inocular alguna malaltia.

—No, no té cap malaltia, està molt sa, ja pot estar tranquil —va respondre Felicitat orgullosa. Tanmateix, afegia que el Coronel mai no havia pujat a cap embarcació:— Però tant de temps al vapor l'ha desequilibrat; al meu avi li passava igual. I si morís no el llençaria al mar, tindria un enterrament digne.

I els passatgers van mirar-se Felicitat amb un «mare meva, com n'és de desimbolta», mentre la nena girava cua i arrossegava aquella gàbia immensa cap a una altra banda de la coberta, tot retirant-se un ble de cabell del front i alçant la barbeta, un gest de suficiència que havia heretat de la seva àvia Milagritos Sepúlveda i que ja no abandonaria mai, ni tan sols quan ja seria gran i l'aniria a veure la seva germana i ella faria aquell «què, vens a veure el Coronel?, és allà, al lloc de sempre», tot dit amb la mirada rabiüda i reconcentrant un rictus a mig camí entre l'amargor, que ja li havia pres el temperament per sempre, i una dignitat en estat de fallida.

Felicitat encara no sabia que aquella seria la primera commoció que patiria el Coronel. N'hi hauria d'altres, com la d'aquell vespre en què seria testimoni de la mort d'en Dimes Portellà, el pare de Felicitat. Aleshores, el pobre animal ja quedaria ferit de per vida, perquè el tret a boca de canó que va matar en Portellà va esquitxar-lo de ple, va ensordir-lo i va perdre tantes plomes que ja per sempre va tenir un aspecte de bèstia malalta fins al dia en què va morir i va desmentir les estadístiques que donen per fet que els guacamais són unes bèsties longeves.

Al llarg de la travessia, la mare, Montserrat Llompart, no havia perdut de vista el seu home, que fumava per la coberta com una ànima en pena. «Ja deu trobar a faltar les meuques amb qui s'ha allitat dia sí, dia també», pensava la dona, i reconeixia que la idea de retornar a Barcelona havia estat una cosa seva amb la intenció d'apartar-lo d'aquella terra i d'aquelles dones abans que ella no fes alguna barbaritat, com la que havia fet la Irene de Goula, la senyora del cafetar de Matanzas, quan havia calat foc a la donota que s'havia infiltrat entre ella i el seu home. No volia arribar a tant, no. L'única sortida, i la idea que va creure més sensata, va ser tornar a Barcelona, la seva terra i la

de la seva família, abans que els arribés la dèria d'emigrar per fer bullir encara més l'olla dels guanys amb el comerç. Per aquest motiu els seus pares, amb els quatre fills encara petits, van emprendre el viatge a Cuba. Els pares ja no hi eren i a Matanzas deixava les dues germanes, ja casades i amb criatures. A Barcelona, hi trobaria el seu germà gran, en Joan Maria. D'ençà de la mort de la seva sogra i de la decisió del seu marit de vendre als germans la seva part de l'ingeni i viure de rendes, la idea de tornar no havia tingut aturador en el cap de la dona.

—Vols dir que fas bé? —va preguntar la Montserrat Llompart al seu home quan li va explicar aquella decisió que ella no trobava gaire encertada.

—I tant. Jo no m'hi penso dedicar, i amb els diners puc arribar a obtenir grans beneficis.

—Ja, ja sé que tu no t'hi penses dedicar —va dir la dona, afegint entre dents que els ossos a l'esquena... ja ho tenien això—. Qui m'ho havia de dir...

—Qui t'havia de dir què?

—Doncs això, que viuríem de rendes —va dir la dona mirant-lo de biaix i ensumant aquella fortor de dona.

El cas és que ara hi tornaven. La dona pensava que Barcelona seria el lloc de les oportunitats per a tots; amb una mica de sort el seu home oblidaria les altres dones, i a la seva filla Felicitat li aniria bé l'ambient de Barcelona i la formació que hi trobaria, de més qualitat sens dubte. A més esperava una altra criatura. Aquest fet va ser el detonant final, o l'excusa final, segons es miri. I calia afegir també que la situació a l'illa no era pas tan benèvola com quan els pares hi havien anat i ella encara era petita. En fi, que la Montserrat Llompart havia posat totes les esperances en aquell retorn que també podia qualificar-se de fugida, potser d'una fugida endavant per tal de salvar la relació amb el seu home, el futur de la seva filla i de la criatura que venia en camí. I quan ho va tenir decidit li van agafar totes les presses.

—Vull marxar, Dimes, vull que el nen neixi a Barcelona.

I en Dimes Portellà no s'hi va pas negar, al contrari; a la Montserrat Llompart li va semblar que fins i tot l'home s'havia entusiasmat amb la idea i van afanyar-se a enllestir tot el que calia abans d'aban-

donar l'illa per sempre, per treure els passatges, per tancar els negocis i per donar les ordres d'empaquetar robes i atuells.

A l'illa, la Montserrat Llompart tampoc mai no havia trobat un motiu per quedar-s'hi i, un cop morta la sogra, li semblava que no hi havia res que la hi lligués; amb les seves germanes poc hi podia comptar, cadascuna havia fet la seva. La sogra, en canvi, sempre havia estat un bàlsam a la seva vida, un consol en absència dels pares, un motiu d'exemple i d'ajut i que fins i tot li va suavitzar una mica aquell caràcter que se li havia anat engravenant després del casament, perquè ben aviat va veure que tot allò, la vida amb el seu home, no anava com ella havia imaginat.

El seu germà gran Joan Maria, el primer que havia retornat, ja convertit en un enginyer químic notable, i que regentava una empresa de perfums i essències a Barcelona, els havia cercat el pis al carrer Ample i els hi va moblar amb allò més indispensable. Aquell carrer sempre li havia agradat, a la mare, i la dona en parlava com si allà visqués la flor i nata de Barcelona, «gent de molta anomenada, Montserrat». El germà, però, li va dir per carta que no feien una bona tria, però que, en tot cas, quan hi fossin, ja podrien fer una millor elecció.

Durant la travessia, la Montserrat havia tingut moments feixucs i algun cop fins i tot s'havia plantejat que potser la criatura que esperava sortiria amb alguna tara que li esguerraria la vida per sempre; aquells vaivens i aquelles sotragades, conseqüència de la mala mar, no devien ser gaire oportunes per al fetus. Fins i tot ho havia comentat amb el metge de bord, tot i que el seu home hi havia tret importància i li havia dit que no era res, tot allò, que no patís, que estava carregada de punyetes, i ell havia continuat pul·lulant per coberta, com un borinot, saludant uns i altres, iniciant converses i mirant l'horitzó. Però ella s'estimava més saber l'opinió del metge, experimentat en travessies i en els possibles problemes de les dones embarassades. El doctor, tot escoltant el cor del fetus amb aquella trompeta, li va dir que estigués tranquil·la que tot anava bé i que les travessies no feien cap mal als fetus, ans al contrari, els capacitava de coratge, feia més fortes les criatures, així ja naixien avesades a les tempestes de la vida i a lluitar contra els vents girats. La dona va fer un mig gest d'incredulitat, ja no sabia si creure aquell metge que parlava amb el mateix to

esotèric que la Tata, la negra de l'ingeni. Quan la Tata li posà les mans sobre el ventre, recità unes paraules que no acabà d'entendre, però que sovint li venien als somnis i li eriçaven la pell. No li va agradar gaire que abans de néixer ja li parlés del caràcter sorrut i estrafolari que endevinava en aquella criatura, que seria una nena, sens dubte; li ho notava en els polses de la mare, en la forma arrodonida de la cara i en la mirada lànguïda que tenia des de la darrera lluna plena. «Què en sabia, de tot plegat, aquella negra inculta...», va dir-se Montserrat Llompart recordant encara aquelles paraules de la Tata que volien ser premonitòries.

Només en trepitjar Barcelona, Felicitat tot ho veié gris i ensopit, sense les rialles que havia deixat a Cuba, sense aquells colors llampanants que li esperonaven els sentits; els únics colors llampanants ara eren els del guacamai, tot i que arribava com si hagués begut, amb la mirada fins i tot perduda. De sobte va semblar també que el caràcter de Felicitat s'enfosqués, empeltat per la humitat i el salobre, o potser era cosa del cansament del viatge. I, aleshores, sense donar temps a fixar-se en cap altra cosa, el pare li demanà que s'afanyés, que la mare anava massa cansada.

En el mateix port els va rebre l'oncle Joan Maria, que va acompanyar-los al nou habitatge. Abans, però, van arribar les abraçades i els petons a la germana i a la neboda i els copets a l'esquena del cunyat.

—No t'hauria reconegut, Joan Maria —va dir la Montserrat mirant-se al germà—. El retrat que em vas enviar no et feia justícia, semblaves més vell. I aquesta olor que fas? No ho dic perquè sigui dolenta, però és embafadora, d'aquelles que no marxen mai.

—Coses de la feina, Montserrat; visc envoltat d'essències. Vinga, anem-hi que deveu estar cansats.

I van començar a caminar en direcció a un cotxe de punt que ja els esperava.

—Afanya't, Felicitat! —sentí Felicitat la veu tronadora del pare, que anava cansat i amb ganes d'arribar—. Camina i no t'encantis.

Però sí, va encantar-se amb la gent que hi passava, amb els carros, els nens que cridaven les notícies, les senyores empolainades, les dones amb davantals de farbalans carregades amb cistells, homes amb bates grises i gorres, altres amb barrets i bastons. Tot era anar i venir,

un formigueig de gent que donava a l'ambient una aparença anàrquica. Aleshores un cotxer ja els esperava per dur-los a la nova casa, no gaire allunyada del port, i uns camèlics els portaven l'equipatge, tot allò que havien pogut dur en aquells tres baguls enormes, la resta els enviaria el majoral de l'ingeni en uns quants dies.

Quan entraren al carrer Ample, la primera impressió que havia viscut Felicitat al port encara se li enrarí més, com si de sobte li haguessin enfosquit la vida, però no els records, que encara li semblaren més lluminosos, més potents. Dins la memòria de Felicitat, aquell moment se li havia de quedar ancorat per sempre com una foscor, com una boira que amagava un passat ple de llum. Això sí, el formigueig de gent encara continuava, amunt i avall, cadascú conduït pels seus afers.

De sobte, els aires dolços de l'ingeni sucrer on havia nascut i viscut fins aquell moment els va notar ben endins, encartonats, com si fossin la pedra fundacional de la seva vida, però una pedra que havia quedat endurida com un fòssil. I llavors trobà a faltar l'àvia paterna, morta feia només uns pocs mesos, però que encara hi havia vegades que la sentia riure amb aquella dolçor que tant li costaria trobar en algú més. I també enyorà les tietes i fins i tot els avis materns, que havien mort ja feia anys i quasi que no els recordava. I la Tata, aquella negra grassa que li deia «mi niña, come, mi niña Felicidad, come mucho que te pongas grande y fuerte», i ella mirava amb els ulls encantats el rostre fosc d'aquella dona que sempre seria un oasi de pau, un consol on agafar-se en moments de solitud. I algunes nits encara la recordaria, perquè a partir d'aleshores tot ho viuria amb estranyesa, amb disgust fins i tot, en especial quan va néixer la criatura i a ella li va semblar que ja res no tornaria a ser igual que abans. Que tot ho havia perdut. Que només tenia aquella Barcelona fosca i els colors alegres del guacamai que de mica en mica anava recomponent el físic.

2

El pis del carrer Ample li va semblar a Felicitat un palau antic, amb aquella escala de marbre, de graons amples, el passamà de fusta lluent i la porta d'entrada tan alta que hi podria encabir un gegant

i amb aquella finestra de vidre emplomat que connectava el celobert amb el replà i que quan hi entrava el sol l'escala semblava un calidoscopi. Dins del pis, li van cridar l'atenció aquells sostres tan alts en què s'amagarien veus, sospirs i confidències. Encara eren uns espais massa despullats, temps hi hauria que la mare els omplís amb cornucòpies i bibelots, amb visites i berenars. I també amb trobades intempestives, una de les esclertes per on començà a esquarterar-se tot i que va fer més evident l'esquerda en què sempre s'havia fonamentat la família.

A l'entrada d'aquell pis enorme, hi havia una sala gran amb una taula fosca al mig en què el seu pare va deixar el barret jipijapa que no havia abandonat durant el trajecte, senyal que aquella era la sala que l'home havia escollit per al despatx. Al cap dels dies, hi posaria un armari, una cadira de pell fosca i hi penjaria un quadre que reproduïa amb exactitud aquell vapor en què havien arribat a Barcelona, el dibuix d'un vaixell fet amb un traç de tinta molt fi i amb tots els detalls del món i que Felicitat hi passaria hores mirant-lo, tot evocant aquells dies del viatge en què va abandonar la llum, el color i la dolçor d'aquella illa on havia nascut. En aquell despatx, l'home repassaria comptes, llegiria els diaris i ensorraria la seva vida per viaranys letals. El despatx també fou el lloc destinat al guacamai que animaria l'indret amb els seus colors llampants i amb aquella veu cridanera «puuutes... repuuutes...», paraules que, de per vida, ja formarien part del seu vocabulari. Per sempre més, l'animal estaria amatent a tot allò que passava al seu voltant, fins i tot després de mort.

El part de la mare, al cap de poques setmanes d'haver arribat, tot coincidint amb el tombant del segle, marcà un punt de no retorn en aquella casa del carrer Ample i en la vida de Felicitat.

Durant el part, des de l'habitació del fons es van sentir al llarg de tot el dia els brams de la Montserrat Llompert. Felicitat Portellà, asseguda en el balancí de la sala de visites, es va tancar les oïdes, perquè li feien angúnia els crits de la partera. «Maleït nen, que fa cridar la mare», es deia. Passades les hores, llargues, molt llargues, el plor d'una criatura omplí la casa. I fou una nena.

—Amèrica! —va dir la mare adolorida—. Així s'ha de dir.

La criatura es va dir Amèrica, com la terra on l'havien engendrada. Una nena, ja ho havia vaticinat la Tata, la negra de l'ingení, a qui la

mare tractava d'inculta. I potser a Felicitat això li va saber greu, que una nena que no havia trepitjat mai aquelles terres llunyanes que ella les recordava en forma de llum i de colors, d'olor i de riallades, en portés el nom.

La llevadora sortí de l'habitació amb la criatura als braços per ensenyar-la a en Dimes Portellà, el pare, que fumava un cigar al seu despatx amb el rostre contret, ja feia massa hores que duraven els brams de la seva dona i les anades i vingudes de la llevadora i d'un parell de minyones llogades per a l'ocasió. L'home va destapar la criatura i va dir, bruna i guapa, com sa mare. I després la dona l'ensenyà a la seva germana Felicitat. «Mira quina germaneta tan bonica», va dir la dona. Felicitat va mirar la criatura amb una punta de fastic i, després d'observar-la atentament i de tocar-la amb un dit, va dir «fa olor de sang i està molt arrugada». Quan la llevadora es va endur la nena, Felicitat va retorçar el cap d'una pepona que tenia entre les mans mentre pensava «tant de bo no haguessis aparegut mai». I hi ha rancúnies que s'arrosseguen tota la vida, neixen com les males herbes, sense saber-ne les raons i es van enfortint al llarg dels anys, mentre ho colonitzen tot al seu pas i s'alimenten d'altres rancúnies. La llevadora va portar de nou la criatura a la seva mare i va sentir una mica de basarda per aquella nena que deien Felicitat i que mirava eixuta, amb posat de vella saberuda, tot i la curta edat.

Fou al cap dels dies, quan Amèrica no dormia i només feia que gemegar sense deixar dormir ningú, que Felicitat encara va avorrir més aquella nena que havia vingut a destorbar els somnis d'aquella casa. Fins i tot el guacamai acusà la inquietud i també cridava dia i nit «puuutes... repuuutes...», amb una veu cada cop més enrogallada i exhausta, consumida per l'esforç.

—Coronel, aquesta nena és fastigosa —va dir Felicitat ben fort al guacamai un dia que havia entrat al despatx. Li agradava entrar-hi quan el pare no hi era. I el Coronel la va mirar en silenci mentre ella s'asseia a la cadira del pare, i girava i girava tot mirant el quadre del vaixell i imaginava que el tornaven a agafar per retornar a l'illa. «Hauria preferit un nen», va dir-se. Tothom esperava un nen, un petit Dimes que pogués reproduir les glòries familiars, potser dedicar la vida a l'exèrcit, com l'avi patern; retornar a Cuba per iniciar grans negocis

familiars, com els avis materns; o potser fer-se viatger. Un nen que heretés la casa del carrer Ample. I les finques que en Dimes ja tenia al cap que havia de fer-se construir per estar a l'altura de la burgesia barcelonina; ells no podien ser menys. La idea de fer-se construir una torre al Putxet li va ficar al cap el seu cunyat Joan Maria.

—Dimes, hem de començar a mirar terrenys, jo ja et presentaré un bon arquitecte i en poc temps podràs tenir un petit palau, per a tu i les teves dones —va aconsellar-li el cunyat amb uns copets a l'espatlla i embolcallant-lo amb sentor de perfum—. I quadres, Dimes, has de comprar quadres de pintors de renom, has d'omplir aquestes parets. I pels diners no pateixis.

I en Dimes Portellà no patia pels diners, encara no, comptava amb la part de l'herència de la seva mare, que ja tenia previst invertir-la en accions del banc de Barcelona, i amb els guanys encetaria negocis comercials a la ciutat. I sí, compraria quadres, sí, clar.

—Pots associar-te amb mi, Dimes, ja saps: «Institut científic Creus-Llompart», herència del meu sogre, d'aquí el Creus. No hi ha res com la família per fer créixer el negoci, quan vulguis vens, veus les instal·lacions, els productes i en parlem. Pensa-t'ho!

—No cal que m'ho pensi, estic ben convençut, Joan Maria —va afirmar en Dimes Portellà veient que la ciutat anava endavant, només calia mirar la Rambla, el bé de gent que hi passejava, els comerços elegants amb tota mena de productes, el tràfec al port i els camàlics amunt i avall, sense aturador. Barcelona era un bullidor de riquesa.

—Doncs, quan vulguis!

3

Felicitat començà la rutina d'una nova vida en aquell nou món estrany i difícil. I va iniciar els estudis a l'escola de les Religioses Concepcionistes del carrer de València, on aprendria de lletra, de xifres, història sagrada i geografia, molta costura i maneres elegants. Tot plegat una rutina que lluny d'agradar-li, l'avorria, si no fos pel trajecte en el tramvia que la distreia i des del qual la ciutat li semblava un formiguer de gent enfeïnada que traginava amunt i avall i que la deixava embadalida.

—L'educació d'una noia cal portar-la amb molta cura i molt d'encert —afirmava la mare quan Felicitat feia aquella cara d'enuig per haver d'anar a escola.

I per acabar-ho d'adobar, quan aquell dia entrà una noia a casa per fer-se'n càrrec d'ella i de la seva germana, trobà que ja tot havia fet un tomb impossible, encara més difícil. Va pensar ben aviat que per a aquella noia ella no era res, invisible, transparent, potser fins i tot una nosa. Madrona, li deien, una noieta jove, de rostre bonic, però malaltís, prima i una mica encorbada, amb una tos intermitent i que sempre la mirava profundament com si volgués foradar-li els pensaments. I dolça, molt dolça. Tractava la petita Amèrica com si en fos la filla, l'acaronava, la petonejava i li feia totes les festes que calia perquè Amèrica estigués bé. «La nena riallera, la nena bonica», li deia a Amèrica, tot i que la nena no reia ni que li fessin pessigolles i plorava fins a afartar-se. Al cap dels mesos, però, Amèrica ja deixà de plorar d'aquelles maneres tan desorbitades, començà a menjar de gust i s'entretenia amb ninots i troques de llana.

—És molt petita i em necessita, bonica —deia la Madrona a Felicitat quan li veia la mirada sorruda.

—Ja!

Felicitat no s'esplaiava en converses, ni en cap broma ni rialla, es mostrava eixuta amb la Madrona, que sovint la mirava amb una punta de tristesa i no sabia com guanyar-se l'afecte aquella nena esquiva. Trobava que era una criatura ensopida, tot i aquell aire de fortlesa que gastava. I, a més, tampoc no feia festes a la petita, i això desconsolava de veure. «Mare meva, tan petita i tan poc agradosa», es deia la Madrona.

Quan la senyora Montserrat ja semblava recuperada de tots els tràngols del part, del viatge, de la nova casa i de la nova terra, en Dimes Portellà li va dir que ja era hora que fessin relacions socials; els convenia sortir.

La dona se'l va mirar desconcertada; mai no li havia sentit dir res de semblant.

—Això deu ser un miracle! —va dir la dona amb veu alta i gramament sorpresa. Potser el retorn havia tingut l'efecte esperat... A

l'Havana, el seu home mai no l'havia portada enlloc. Ella les tardes les passava en l'ingeni, al costat de la seva sogra, amb la seva filla Felicitat, que tot just gatejava, cosint i brodant. Ell sovint era fora, amb aquells negocis que el portaven de corcoll, segons es queixava cada vespre; per a ell mai no anaven bé les coses. Però la Montserrat Llompart va saber al cap de poc temps d'haver-se casat que totes aquelles queixes eren una cortina que tapava la realitat del seu home. En Dimes Portellà, a banda de drogo, tenia relacions amb més d'una dona; se sabia, això, per l'olor de la seva roba i de la seva pell, pel poc interès que mostrava a mirar-la, a tocar-la, ni tan sols quan feia poc temps que eren casats. Altres dones, sí, n'estava segura. Confia-va que Barcelona fos una sortida digna per a les infidelitats del seu home.

Quan la Montserrat va veure el Liceu, aquell teatre de la Rambla il·luminat i ple de gent elegant, li va semblar que es trobava en el centre del món, «el cap i casal de tot Catalunya», com sovint havia dit la seva mare, sempre enyorada d'aquella Barcelona que havia deixat enrere.

Aquell dia hi anaren convidats a la llotja del seu germà Joan Maria, que els esperava amb la seva dona, Margarida Creus, a la porta del teatre.

—Germà meu, fins i tot a l'òpera has de venir armat? —va dir la Montserrat amb un punt de gosadia quan es va acostar al seu germà per besar-lo i va notar l'arma sota la roba.

—Germana meva, fins i tot a l'òpera, les coses estan ben fotudes, pot passar de tot, en aquesta Barcelona tan refotudament complexa —va somriure en Joan Maria amb un cigar entre els dits.

I aleshores hi van entrar. I a dins, a la llotja, hi havia l'arquitecte Horaci Varela, un altre convidat del seu germà. En Joan Maria va fer les complides presentacions i, així, la Montserrat Llompart va saber que aquell era l'arquitecte que un dia els construiria la magnífica torre del Putxet que ja feia dies que rondava pel cap del seu home i que ja hi havia fet els primers contactes amb l'arquitecte. Els projectes que ja havia començat a idear en Dimes Portellà es van barrejar amb el rostre d'en Varela, amb la mirada, amb l'elegant inclinació que va fer davant d'ella. Tot es va remoure en aquell moment. Tot.

I aleshores, al Liceu, el gran tenor Enrico Caruso interpretava *Rigoletto*, i la mirada de l'Horaci Varela i la de la Montserrat Llompart coincidiren en aquell espai de llum atenuada de la llotja; les respiracions s'acoblaren a l'uníson i tot va fluir sense paraules, només amb el batec de les mirades de tots dos, acompanyat per les capades d'en Dimes Portellà, que feia l'esforç de no adormir-se, però que no ho aconseguia, com tampoc no aconseguia entendre ni un borrall de tot allò.

Quan van marxar del teatre, en el cap de la Montserrat Llompart ressonava la veu d'en Caruso i les queixes de l'auditori que no havia vist amb bons ulls la reticència del tenor a fer el bis de *La donna è mobile*. «Com li ha costat, dimonis!», es queixava amb autoritat una dona que duia un barret emplomallat. Però segons s'allunyava del teatre, a la Montserrat Llompart, només li anava quedant el rostre de l'arquitecte, el seu somriure, la inclinació que va fer-li en saludar-la i, sobretot, aquell comiat.

—Estaré a l'altura de vostè: la torre que els dissenyaré serà magnífica, no passi pena; vindré a casa seva amb el projecte que he fet de la finca per tal que em faci totes les observacions i rectificacions que li plagui. La dona és voluble com una ploma al vent, que diria en Caruso, i estic obert a qualsevol proposta.

Aquestes van ser les darreres paraules d'aquell home el vespre que s'acomiadaren, i la Montserrat Llompart se les repetí mil cops com si no pogués existir una persona que parlés amb aquella càrrega de serenor i de certesa.

Aquell dia, Felicitat es va quedar a casa, reclosa en si mateixa, ella també hauria volgut venir al Liceu. Però es va quedar acompanyada de la seva germana i de la Madrona, mentre habitava en el seu món interior que l'allunyava de tot, com si tot li fes nosa. Aquella tarda ni tan sols parlà, malgrat els esforços d'aquella noia per fer-la sortir del mutisme i d'aquella mirada altiva. «Quina duresa de criatura», es deia la Madrona.

L'endemà, Felicitat tingué notícies de la vetllada fascinant que havia viscut la mare. Els comentaris de la dona no oferien dubte: aquell

era un teatre elegant, fascinant. La llotja, digna de marquesos i l'obra de Verdi, una meravella.

—Verdi? —va preguntar la Madrona amb els ulls molt oberts; no era la primera vegada en poc temps que la noia sentia el nom d'aquell músic.

—Sí, noia, sí, Giuseppe Verdi. Seria capaç d'enamorar-me'n! —va dir la Montserrat Llompart amb una mitja rialla picardiosa.

—Molta gent s'enamora d'en Verdi —va dir la Madrona com si fos un oracle—, però ell ja és a l'altra banda.

I la Montserrat Llompart va notar un lleuger calfred en sentir la Madrona i va mirar-la amb un cert aire enigmàtic. Mentre la mare en parlava, en els ulls de Felicitat es podia veure l'anhel per veure el Liceu.

—Que bonic —va dir gairebé com un murmuri que només la Madrona va sentir.

—Algun dia el veuràs per dins, no pateixis; sé que ho faràs —va vaticinar la Madrona amb lleuger xiuxiueig i després va estossegar una estona com si alguna nosa se li hagués encallat a la gola.

I sí, van arribar mesos i mesos de mirar terrenys, i mesos i mesos de mirar plànols i refer-los per tornar-los a fer, i de visites intempestives de l'arquitecte Varela al pis del carrer Ample amb alguna idea rutilant al cap, que la Montserrat Llompart li desmuntava. «Voluble com una ploma al vent», repetia l'arquitecte mirant-la als ulls, tot recordant encara el dia que es van conèixer. Finalment, la casa del Putxet va començar a ser una realitat que s'alçava lentament. Només el terreny li va semblar, a en Dimes Portellà, que feia una mica de pujada.

—Però no us preocupeu, que hi posarem solució —va afirmar l'arquitecte, avesat a resoldre les vel·leïtats dels clients, i més encara d'aquell client.

La casa va començar-se a eixamplar a mesura que en Portellà invertia en l'institut científic del seu cunyat, que amb aquella injecció de capital podria desfer-se de l'edifici envellit dels laboratoris del Poble-sec, traslladar-se a un nou edifici a Sants i reformar el despatx de Rambla de Catalunya, més adient amb els nous temps. I en

Portellà també faria noves inversions en exportació i importació de productes colonials; tenia contactes amb l'Havana que li permetrien brollar com l'escuma. Els rendiments econòmics de tot plegat farien possible que aquella torre tingués una façana singular i una miranda oberta al món, feta de filigranes que només parlaven de modernitat.

4

La història de la família Portellà no estaria completa sense conèixer els topants de la vida dels germans Moret.

I convé començar per l'Adelina Moret. La perfecta, senzilla i generosa Adelina Moret. Filla exemplar. Germana servicial. Neboda amatent. Dona metòdica i calculadora. Però tossuda. Un model de persona. Mai una paraula més alta que una altra va tenir la gosadia de sortir de la seva boca. Cap vici. Un pou de virtuts. Però tossuda com una mula, com alguna vegada li havia dit son pare, al cel sia.

L'Adelina Moret era motiu d'exemple per a noies eixelebrades i rialleres, amb ganes festa. «És l'edat», sempre deien algunes dones davant les rialles i les ganes de gresca de les noies. Altres, en canvi, les renyaven: «Has de fer com l'Adelina, sí, com l'Adelina; no veus quin posat de bona noia...

tan jove
 tan treballadora
 tan prudent
 tan estudiosa
 tan bon partit
 tan tan tan
 tant de tot, mare meva, tant de tot...»

L'Adelina Moret era una noia tan persistent que quan un objectiu se li arrambava al pensament, la voluntat no deixava d'anar-hi al darrere fins que l'aconseguia; sempre havia estat igual. Si, posem per cas, de ben petita havia desitjat una pepona, l'acabava tenint encara que el sacrifici que havia de fer la família fos superior a les possibilitats econòmiques que tenien; sempre havien estat molt humils. Encara no havia nascut qui pogués posar traves a un desig d'Adelina Moret, qui pogués negar-li un caprici, vaja.

—Així m'agrada, filla —encara l'animava el pare—. Lluita per tot allò que vols, amb fermesa, la primera en tot, la primera. La primera en tot, filla.

—La primera en tot, pare.

L'Adelina Moret havia estudiat mecanografia, tenidoria de llibres i comptabilitat. Quan li preguntaven com era que tenia aquella dèria per tots aquells coneixements, ella donava unes explicacions vagues. Deia que tot va venir d'un anunci del diari en què es veia una jove senyoreta picant les tecles d'una màquina d'escriure i que ella s'hi va emmirallar. Afirmava que aquelles paraules de l'anunci, que encoratjaven les noies a aprendre'n per tal de forjar un futur prometedor, van esperonar-la a enfrontar-se a una màquina d'escriure i a tot allò relacionat amb la comptabilitat.

Però en realitat no va ser l'anunci; uns altres viaranys van conduir-la a formar-se en aquests sabers. En realitat va ser la topada, a l'altura del quiosc de Canaletes, amb l'Oliver Castells aquell dia en què la gent anava atrafegada. Molts neguitosos a causa de les bombes que esclataven a Barcelona i que els feien tenir el cor en un puny; alguns altres que badaven com aliens a tot allò que passava, potser feliços per aquella primavera que també esclatava, però en un sentit més líric.

Ella va ser la primera a adonar-se de la mirada tendra i pura d'aquell noi bru de rostre, ulls humits i gest amable quan va passar per aquell lloc de la Rambla que aleshores era un formiguer de gent. Després de la topada, ella es va disculpar amb un «ai, perdoni, que anava despistada». I ell va respondre amb aquell «no, perdoni'm vostè a mi, que el despistat era jo». I poca cosa més aquell dia. Cadascú va continuar el seu camí.

Però ella es va quedar encantada mirant-lo com marxava, com si en la topada l'Adelina hagués inoculat algun encanteri amb prou potència per fer-li perdre el seny. Hi ha ensopegades que en realitat poden canviar-te la vida, perquè aleshores a l'Adelina li va brollar una obsessió compulsiva: seguir les passes d'aquell xicot. Va començar de mica en mica, provant sort a veure si l'endemà el tornava a veure i l'endemà no va ser possible, però va aparèixer un parell de dies després i així uns quants dies més, sempre alterns, amb la mala sort que els dissabtes i els diumenges no s'esqueia mai de trobar-lo. Però l'Ade-

lina no es rendia, era perseverant. A partir d'aquelles breus trobades a distància, en el cervell de l'Adelina es van produir tot un seguit de connexions que van analitzar el noi de dalt a baix. L'edat, el caràcter, la pulcritud de les maneres; de tot, vaja. L'Adelina va concloure que era, si fa o no fa, de la seva edat, fins i tot de la seva alçada. I tot això, i altres observacions més al voltant d'aquell xicot del qual n'ignorava el nom i tantes altres coses, la van convèncer de manera definitiva que no hi havia cap desequilibri entre ells, ans al contrari, i que les coses els podrien funcionar molt i molt bé, es deia l'Adelina ponderant de manera equilibrada tots els raonaments i totes les connexions que s'havien donat en la complexitat neuronal del seu cervell.

I un dia va dir-se que el seguiria. I aquest fet va fer pujar d'intensitat l'obsessió de l'Adelina pel desconegut. Seguir-li les passes volia dir esbrinar quina era la seva ocupació, on vivia, quines eren les seves rutines de vida, el seu món, beure de la quotidianitat d'aquell individu anònim. De mica en mica i amb paciència s'anà impregnant de la vida del noi. Així va actuar l'Adelina Moret, la perfecta Adelina Moret, després d'aquella topada a l'altura de Canaletes. I va aconseguir el seu propòsit, va saber-ho tot.

Seguir-lo va ser ben fàcil, barrejar-se amb la gentada, una habilitat que l'Adelina desconeixia posseir. I així cada dia va anar descobrint coses, un petit pas més en el coneixement de la vida d'aquell noi que vivia en un pis del carrer del Pi, a l'entrada del carrer, a mà dreta, venint des de la plaça de la Cucurulla. I només li va caldre un dia demanar per ell a una veïna que sortia de l'escala; li va donar quatre dades del seu físic i va afirmar que li venia a portar un paquet que li havia donat no sé qui i no estava segura de l'escala. En fi, que va aconseguir que la veïna cantés com una calàndria els mèrits del noi, el diamant en brut que es deia Oliver Castells; finalment, en coneixia el nom, «ja era hora», va pensar l'Adelina. I aleshores va saber que vivia amb els pares i amb un parell de germans que eren el seu viu retrat, «tots tres són clavadets», va informar-la la veïna. I també el lloc on treballava aquell pou de virtuts, «una acadèmia de la ronda de Sant Antoni, aquella que hi ha pujant a mà dreta», s'esforçava la dona per precisar les informacions, on feia classes de comptabilitat i tenidoria de llibres. I, per descomptat, els horaris en què podria trobar-lo a

casa. I «no, ara no hi trobarà ningú, tots han sortit, són gent molt treballadora», va concloure la veïna amb eficiència professional.

L'Adelina ja en va tenir prou, amb aquelles referències. I quan l'endemà va trobar-se davant l'acadèmia on treballava en Castells i va veure que el noi hi entrava, no va tenir cap altra idea que matricular-s'hi, sense gaire coneixement de què hi hauria de fer, ni quines hores hi hauria d'anar ni d'on trauria els diners per pagar les mensualitats. S'hi va abocar de cap.

I en Camil Moret, el seu germà, amb qui convivia des de la mort dels pares, i que es podria dir que era un tros de pa, treballador competent, lluitador sindical i també un pou de virtuts, va reaccionar amb entusiasme quan aquell vespre l'Adelina li va explicar l'afer de l'acadèmia.

—Adelina, no pateixis, jo et pago l'acadèmia i endavant. Has de formar-te bé i així trobaràs una bona feina que no et faci dependre de ningú, hi ha molt desaprensiu pel món; tu endavant sempre.

—La primera en tot, com va dir el papa.

—Exactament. I, si de moment no mengem més, menjarem menys —va afirmar en Camil, tot i que ho va dir amb la boca petita i ja patint per si amb el seu sou a la fàbrica tèxtil no podien arribar a la mínima teca que ell necessitava; era golafre de mena, això sí que ho tenia.

5

La Carola Portellà va rebre els primers convidats al vernissatge de la galeria Magenta aquell dijous de novembre de 1989 a l'hora convinguda i aleshores va respirar profundament i es va dir que ja estava, que finalment ho havia tornat a aconseguir, malgrat els inconvenients que durant aquells dies havien anat brollant com males herbes. I malgrat aquell final de la tia Felicitat que s'acostava implacable. Ja feia dies que la dona no es trobava gaire bé; se li n'anava el cap, perdia la memòria, sovint volia regirar calaixos i no hi havia manera que es tranquil·litzés, anava neguitosa tot el dia i part de la nit. Sort de la Tuietes, que no la perdia de vista ni un sol moment.

Aquella setmana hi va anar dilluns al matí, després de la telefonada de la Tuietes, quan li va dir:

—Carola, em sembla que la teva tia ja vol marxar.

—A on? —va dir la Carola estranyada, com si baixés del núvol, que sovint li deia la Tuietes.

—Ja m'entens, Carola, marxar, la seva ànima vol marxar.

I la Carola va quedar en silenci, dient-se que potser sí que arribava el final de la tia, però es negava a acceptar l'evidència. Tanmateix, li va dir que no exagerés, que la seva mare sempre estava alterada i allà la tenien pentinant mala hòstia i tots els neguits del món a prop dels noranta.

—Bé, sí —va dir la Tuietes—, però cadascú té el seu moment, la seva ànima i el seu ritme —va afirmar la Tuietes—; creu-me que això ja és un adeu. Aquesta alteració és pròpia abans de desencarnar —va insistir la Tuietes afectada, en veu molt baixa, quan la Carola va arribar a casa i es va asseure al costat de la tia Felicitat, encara al llit, endormiscada i amb aspecte de feblesa. Però la Carola confiava que tot passaria, en què la vida de tia Felicitat encara tenia corda per a estona, «uns quants mesos més», es deia.

—I, si passa res, truco a la teva mare, Carola?

—Ja ho faré jo, Tuietes, o no ho sé, com vulguis, no sé dir-te, depèn. Però no ha de passar res, encara. Aquest dijous inauguro la darrera exposició i vull tenir una setmana tranquil·la.

—Pots comptar-hi, les ànimes faran el que tu vulguis, Carola; tu a manar i ja està —va dir-li la Tuietes amb una punta d'ironia.

—Va, dona, ja saps què vull dir.

—Sé què vols dir, i tant que ho sé, que tu has d'inaugurar l'exposició aquesta el dia que tu vols i tot ha d'anar com tu vols, al mil·límetre. És que si tu vols és impossible que vagi de qualsevol altra manera. I ja està, això és així.

—Com ets, Tuietes! Ah, saps que ha caigut el mur de Berlín?

—I què n'hem de fer, nosaltres?

—Res, Tuietes, te n'informo. És un moment important, clau, històric.

I la Tuietes se'n va anar a feinejar per casa remugant allò de «doncs estic per a històries jo, ara». I la Carola es va quedar allà, al costat

de la tia Felicitat, que li agafava la mà lleugerament i només va dir «Carola» dues o tres vegades, molt fluixet, i aquell «això ja està», que quasi no es va entendre. I la Carola va recordar aquell temps que la dona l'acollia a casa, les hores que havia passat en aquell pis que ara trobava envellit, però que temps enrere li havia semblat imponent.

Avui, la imatge de la tia al llit li barrina alguna part de la memòria que retorna a llocs massa antics, massa amagats dins retrats envellits i records desdibuixats, com aquell dia que la mare va dur-la a casa de la tia perquè marxava amb el marit uns quants dies fora, com si tot hagués començat un dia d'hivern. Li sembla que aquell dia va començar per a ella la relació més propera amb la tia Felicitat. I ara, tot i que encara sigui la tardor, per a ella tot és com un hivern carregat de fredor, el darrer hivern de la seva tia.

6

«Mare, ja pots venir perquè Felicitat està preparada per marxar. Li he posat les cendres com sempre deies que calia fer per tal d'ajudar en el darrer viatge al nou món. Ara Felicitat balbucejia. És el final, mare. T'espera, Felicitat t'espera.» La Tuietes invoca la mare mentre acompanya Felicitat.

Mentre la dona jau endormiscada i ja molt abatuda, la Tuietes va posant el pis en ordre, i va demanant la presència de la mare. Ja ho ha preparat tot, només li cal endreçar una mica el menjador. Mentre feineja pensa en tot allò que li ve a sobre, el final de Felicitat i també una part del seu final.

Sovint es diu que no podrà oblidar mai les dues germanes Portellà, ni aquest pis del carrer Ample on ha passat més de cinquanta anys. Sempre ho tindrà tot ben present. Ara pensa que enfrontar-se a la vida li serà dolorós, que en sap ben poc, dels topants que podrien ferir-la, que hi ha molta maldat en aquest món dels vius, ho sap del cert. La Tuietes és conscient que coneix només el que és més proper, més seu, en aquesta casa que no és seva. La cuina, totes les habitacions, el quadre del paisatge marí que sempre li roba temps mentre feineja. Coneix tots els racons i cadascuna de les paraules que s'hi han dit i les que no s'hi han dit, però que han surat a l'ambient com

volves de pols en suspensió, agitades i febrils. Sap el camí per anar a fer la compra, els llocs on trobarà el millor preu i el millor producte. Coneix allò que és proper, però s'ha allunyat de la vida de mica en mica i ha anat teixint, sense adonar-se'n, l'absència d'un món que ja no li pertany.

«Ja veurem què en faré, de mi mateixa; em sembla que ja tot serà tan nou que no sabré reconèixer ni aquesta Barcelona tan nova, i més ara amb tot això dels Jocs Olímpics que vindran d'aquí a pocs anys.» Per no parlar del món que mai no ha conegut, com això que li ha dit la Carola de Berlín, que ha caigut el mur, es va dient la Tuietes mentre ho endreça tot. Els esperits estan a punt de congregar-se i no vol res que hi faci nosa. Berlín, de Berlín no n'ha de fer res, no sabria ni cap a on tirar si volgués anar-hi. Només ha fet un viatge al llarg de la seva vida, només un, París, pocs dies, però tot un món, una llum dins la seva memòria.

A hores d'ara només vol endreçar. Ja sap que els esperits no estan per als assumptes de l'ordre, però ella es queda més tranquil·la si la casa conserva les formes, pensa que així l'energia de les ànimes podrà fluir amb lleugeresa.

«Mare, ja pots venir. Felicitat t'espera perquè l'acompanyis en el darrer viatge», va dient-se de mica en mica. «Les cendres et guiaran, us guiaran a totes dues. Us ajudaran en el viatge sense retorn, guiaran els fantasmes i aplanaran el camí.»

La Tuietes mai no ho ha acabat d'entendre, tot això que li explicava la seva mare sobre l'origen de les cendres, sortilegis de casa seva que han anat passant de mares a filles. Només té la certesa que li pertanyen, les cendres i totes les històries que li van arribar per boca de la mare, unes històries que sempre li semblaven d'un passat llunyà i que ara li brollen de nou, com si sentís la veu de la mare que des d'un lloc remot les hi va explicant de nou, com si la mort propera de Felicitat la fes retornar al camí que la condueix als orígens de tot.

Després de tragar per la casa, la Tuietes s'asseu una estona al costat de Felicitat mentre la dona està mig adormida. Li agafa la mà i se l'estrenyen una a l'altra. «No dorm, oi?», li pregunta la Tuietes, però Felicitat només obre una mica els ulls i fa el gest d'assenir. La Tuietes li diu que no es preocupi, que descansi, que no pensi en res.

I, mentrestant, contempla la placidesa del rostre de Felicitat, com si li haguessin fugit les agrors i les tristeses que han anat perculdint la seva vida de manera obstinada.

MANS

Madrona..., em deien Madrona, la dona que parla amb els morts. I ara només parlo amb els vius, tot i que molts ignoren que els mots em pertanyen i que la suavitat com una ploma que a voltes noten és el tacte de les meves mans. Parlo a la meva filla Tuietes, que acompanya Felicitat en els darrers moments, i li explico tot allò que vol saber del meu passat, que també és el seu. Ella sí que està ben amatent a les meves paraules, està oberta al passat i a l'essència de l'altra banda que jo habito. La proximitat de la mort sempre desperta la voluntat de saber, com si només aleshores recordéssim que hi ha un tel finíssim que està a punt d'obrir-se, a l'altra banda del qual hi ha un món que podem entreveure si parem esment.

Després d'aquells fets de la Ciutadella, de l'enrenou de la crema de llibres, els centres espiritistes van expandir-se arreu encara més. I els meus avis, en Benet i la Maria, van començar a assistir al Centre que tenien més a prop de casa, al del carrer de Ferlandina. Un lloc que al cap de pocs dies els va semblar una altra llar, perquè hi havia biblioteca i una sala en què feien conferències, una altra sala dedicada a invocar les ànimes o a usar els trípodes colpejadors. Allà es reunien diversos grups, espiritistes, anarquistes, lliurepensadors, un garbuix de pensaments que només era una petita mostra dels pensaments del món, de la complexitat de raonaments amb què els humans hem aspirat a una vida millor, a la llibertat, al canvi social a través de la formació de l'individu. Editaven revistes, enraonaven i discutien. Una mestra hi va posar també la llavor de la lletra cada vespre per comba-

tre l'analfabetisme arrelat a la població obrera, i la llavor va fecundar amb una set de coneixement que en Benet i la Maria alimentarien fins a la mort.

Mai més no van tornar a l'església. Un dia els va venir a veure el mossèn de la parròquia del Carme. «Us heu oblidat de venir a la parròquia», va dir l'home amb un posat humil, fregant-se les mans blanques i toves. I la meva àvia va respondre que no, que no hi tornarien, «els vostres han fet un acte molt lleig, els llibres no es cremen». «Calla», va dir el capellà, «no blasfemis; allò eren llibres escrits per Satanàs.» Les paraules blasfèmia i Satanàs van atordir l'àvia i van deixar-la afeblida. Però quan en Benet va arribar a casa es va interposar entre el capellà i la dona i va afirmar amb veu potent que no hi tornarien, a la parròquia, va parlar eixut, no li va agradar gens aquella visita i molt menys veure la Maria acovardida. I aleshores va dir: «I ara, oi que ens deixarà sopar?; he treballat tot el dia i abans de dormir he de practicar la lectura, que les llavors cal anar-les regant, si no no germinen», va dir l'avi Benet convençut. El capellà es va enfadar moltíssim i els va amenaçar que serien ells els que no germinarien, que el totpoderós els castigaria sense descendència si continuaven amb aquella conducta impròpia de bons cristians.

Una nit, quan l'avi Benet havia sadollat la seva necessitat de dona i va quedar-se endormiscat, l'àvia va reviure de nou la imatge i les mans del mestre com aquell dia a la Ciutadella, i va tenir la idea d'agafar la bossa de les cendres que dormien al fons de la calaixera, se les va posar damunt del pit i va tornar a notar aquella escalfor, que, lluny de cremar-la, la va confortar. I aleshores va saber que aviat el fruit germinaria. Tenia raó el seu home, que venia de pagès: qualsevol llavor no germina en qualsevol moment, no sempre és el temps de totes les llavors, cadascuna espera el seu instant. I a partir d'aleshores sempre la bossa de cendres, com un oracle. Avui també, sota el coixí de Felicitat, tants anys després d'aquell dia, esperant el moment del darrer viatge.

Al cap de poc temps va poder tenir entre els braços aquella nena que anomenaria Meravelles, perquè l'àvia havia tingut meravelloses sensacions durant aquell temps que l'esperava. No va trobar altre

TAULA

Nou món	7
Mans	33
Nova vida	57
Virtuts	77
Futur	99
Balls	115
Les dones mortes	133
Noves vides	155
Cendres	177
Darrer viatge	197
La dona nua	209